

УДК 378.016..614.8

OCCUPATIONAL SAFETY IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS: CHALLENGES AND PROSPECTS

ОХОРОНА ПРАЦІ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**Shabaga S.B. / Шабара С.Б.***s.p.s., as.prof. / к.п.н., доц.*

ORCID:0000-0002-7185-6602

Ternopil Regional Council

Tsisaruk I. V. / Цісарук І.В.*s.p.s., as.prof. / к.п.н., доц.*

ORCID: 0000-0002-7285-9055

Ternopil Regional Council

Oleksjuk M.P. / Олексюк М.П.*s.p.s., as.prof. / к.п.н., доц.*

ORCID: 0000-0002-5989-4067

Ternopil Regional Council

*Kremenets Taras Shevchenko Regional Academy of Humanities and Pedagogy
1, Litseina St. Kremenets, Ternopil Region, 47003*

Анотація. У статті розглядаються сучасні виклики та перспективи організації охорони праці у закладах вищої освіти. Акцентовується увага на необхідності вдосконалення системи безпеки праці, яка враховує інноваційні підходи та відповідність міжнародним стандартам. Автори аналізують нормативно-правову базу, актуальні проблеми забезпечення безпеки студентів і працівників, а також роль адміністрації закладу у створенні безпечного середовища. Особливу увагу приділено інтеграції інформаційних технологій для моніторингу та управління ризиками, зокрема автоматизації процесів оцінки небезпек та впровадженню цифрових платформ для контролю умов праці.

Розглядаються можливості впровадження практик сталого розвитку у контексті охорони праці, включаючи раціональне використання ресурсів і забезпечення екологічної безпеки.

Автори пропонують комплекс рекомендацій для підвищення ефективності заходів з охорони праці, що включають розвиток культури безпеки, проведення регулярних навчань, модернізацію технічного оснащення, а також залучення експертів для аналізу потенційних ризиків. Отримані результати можуть бути корисними для управлінців, викладачів, дослідників, а також усіх, хто зацікавлений у підвищенні рівня безпеки у сфері освіти.

Ключові слова: охорона праці, заклад вищої освіти, безпека, ризики, цифровізація, сталий розвиток.

Вступ.

Охорона праці є невід'ємною складовою функціонування будь-якого закладу вищої освіти (ЗВО), адже створення безпечного середовища навчання та праці сприяє не лише підвищенню продуктивності працівників, а й забезпечує комфортні умови для студентів. Охорона праці в освіті є одним із найважливіших аспектів забезпечення якісного навчального процесу, адже створення безпечних і здорових умов для роботи педагогів та навчання учнів є базовою умовою

успішного функціонування закладів освіти. У сучасному світі питання охорони праці набуває дедалі більшої актуальності, оскільки це сприяє мінімізації ризиків, збереженню здоров'я працівників та учасників освітнього процесу.

Основний текст.

В Україні охорона праці в освіті регулюється низкою нормативно-правових актів [2,4,5], серед яких:

- Закон України «Про охорону праці» – визначає загальні принципи безпеки праці.
- Кодекс законів про працю України – передбачає основні права та обов'язки роботодавців і працівників.
- Державні санітарні правила і норми влаштування, утримання загальноосвітніх навчальних закладів – регулюють санітарно-гігієнічні умови, необхідні для забезпечення комфортного навчального середовища.
- Локальні інструкції, положення та нормативні акти, затверджені адміністрацією ЗВО.

Ці нормативи визначають права та обов'язки роботодавців і працівників, встановлюють вимоги до умов праці, техніки безпеки та санітарно-гігієнічних стандартів.

Адміністрація закладів освіти відіграє ключову роль у впровадженні заходів з охорони праці:

- Організація навчання працівників із питань безпеки праці.
- Проведення регулярних інструктажів і тренінгів.
- Забезпечення технічного обслуговування приміщень та обладнання.
- Контроль за дотриманням нормативів охорони праці всіма учасниками освітнього процесу.

Оскільки організація роботи з охорони праці в закладах освіти покладається на їх керівників, то керівник навчального закладу відповідає за створення безпечних умов навчально-виховного процесу згідно з чинним законодавством, міжгалузевими нормативними, інструктивними та іншими документами з охорони праці.

Порушення вимог охорони праці може мати серйозні наслідки, включаючи травмування працівників чи здобувачів освіти, штрафні санкції для закладу, а також юридичну відповідальність адміністрації. Тому систематичний контроль, облік та усунення потенційних загроз мають бути в пріоритеті[6, с 5].

У сучасних умовах глобалізації та розвитку технологій питання безпеки праці потребують адаптації до нових викликів, таких, як цифровізація, екологічні загрози та зростання вимог до соціальної відповідальності.

Метою даної статті є дослідження актуальних викликів та перспектив удосконалення системи охорони праці у ЗВО, а також розробка рекомендацій для підвищення її ефективності.

Охорона праці як дисципліна має тривалу історію, яка сягає початків індустріалізації. В умовах промислової революції, коли виробничі процеси почали інтенсивно механізуватися, зростає кількість травм і професійних захворювань. Саме тоді постала необхідність розробки систем захисту працівників, які включали технічні, організаційні та правові заходи. У сучасному світі охорона праці є не лише вимогою, а й важливим елементом корпоративної культури та суспільного розвитку.

У сучасних умовах стрімкого технологічного прогресу, глобалізації економіки та збільшення професійних ризиків зростає актуальність забезпечення безпечних умов праці. Одним із ключових інструментів попередження виробничих травм і професійних захворювань є формування в майбутніх фахівців навичок дотримання норм охорони праці. Саме тому викладання цієї дисципліни у ЗВО є необхідним для розвитку свідомих, компетентних та відповідальних працівників[3].

Студенти повинні засвоїти знання щодо правових, організаційних та технічних основ охорони праці. Це забезпечує розуміння ризиків, пов'язаних із виконанням професійних обов'язків, і способів їх мінімізації. Практичні заняття дозволяють студентам оволодіти методами аналізу виробничого середовища, оцінювання ризиків та розробки заходів безпеки, що сприяє їх підготовці до реальних викликів на робочих місцях.

Знання з охорони праці знижують імовірність виникнення аварійних ситуацій, забезпечують захист здоров'я та життя працівників, а також сприяють економічній стабільності[1].

Інновації, як-от автоматизація, штучний інтелект та нові виробничі процеси, вимагають оновлення підходів до викладання охорони праці. Наприклад, ризики роботи з робототехнікою чи електронними системами управління повинні враховуватися у навчальних програмах.

Навчання основам безпеки праці у ЗВО стало частиною підготовки фахівців у багатьох країнах, зокрема в Україні, як відповідь на потреби ринку праці та вимоги міжнародних стандартів.

У розвинутих країнах охорона праці є обов'язковим компонентом освітніх програм. Наприклад, у Німеччині існують спеціалізовані магістерські програми з управління безпекою праці, а в США університети активно співпрацюють із Occupational Safety and Health Administration (OSHA) для адаптації навчальних матеріалів до актуальних стандартів. Україна може перейняти ці практики, зокрема через обмін досвідом та впровадження інноваційних методів навчання.

Вивчення охорони праці формує у студентів розуміння етичної відповідальності за безпеку колег і суспільства загалом. Це сприяє формуванню корпоративної культури безпеки.

Вивчення охорони праці дає студентам низку переваг:

1. Забезпечення безпеки та здоров'я учасників освітнього процесу.

Умови навчання і праці мають бути безпечними, аби зберегти здоров'я студентів, викладачів і персоналу. Небезпечні ситуації можуть призводити до травматизму, хвороб і навіть втрати життя.

2. Відповідність законодавчим і міжнародним стандартам.

Дотримання вимог національного законодавства та міжнародних норм у сфері охорони праці є обов'язковим для ЗВО. Це не лише правове зобов'язання, а й показник високого рівня управління закладом.

3. Запобігання аваріям та надзвичайним ситуаціям.

Своєчасна модернізація систем безпеки дозволяє уникати аварійних

ситуацій, таких як пожежі, хімічні вибухи чи руйнування будівель.

4. Підвищення якості освітнього середовища.

Безпечні та комфортні умови сприяють підвищенню ефективності навчання студентів і продуктивності праці викладачів та адміністрації.

5. Розвиток культури безпеки серед молоді.

ЗВО виконують важливу соціальну функцію, формуючи у студентів відповідальне ставлення до власної безпеки та безпеки оточення. Вдосконалення системи охорони праці є важливим інструментом для виховання свідомого покоління.

6. Зниження економічних витрат.

Небезпечні умови праці призводять до фінансових втрат, пов'язаних із компенсаціями, лікуванням постраждалих, відновленням пошкодженої інфраструктури тощо. Інвестиції в безпеку знижують ці ризики.

7. Імідж та репутація закладу.

ЗВО, які приділяють значну увагу охороні праці, сприймаються як відповідальні й надійні, що приваблює талановитих студентів, кваліфікованих працівників і партнерів.

8. Адаптація до сучасних викликів.

Система охорони праці має враховувати сучасні виклики, такі як цифровізація, енергозбереження, вплив екологічних факторів і соціальна відповідальність.

Вивчення актуальних викликів у сфері охорони праці у ЗВО має важливе значення. Аналіз викликів дозволяє ідентифікувати ризики, які загрожують студентам і працівникам, та розробляти ефективні заходи для їхньої мінімізації. Це сприяє створенню безпечного середовища, зниженню травматизму та професійних захворювань. Розуміння актуальних проблем охорони праці допомагає забезпечити виконання вимог чинного законодавства та міжнародних стандартів у сфері безпеки праці, що є обов'язковим для ефективної діяльності ЗВО. Безпечні умови навчання сприяють кращій концентрації уваги студентів та зниженню стресових факторів для працівників, що позитивно впливає на якість

викладання та засвоєння знань. Попередження аварійних ситуацій та зменшення кількості травматичних випадків дозволяє уникати додаткових витрат на компенсації, лікування чи відновлення інфраструктури, а також сприяє ефективному використанню ресурсів.

Аналіз викликів дозволяє визначити, які інноваційні рішення можна впровадити для покращення системи охорони праці, наприклад, автоматизацію процесів чи використання цифрових платформ. Вивчення проблем сприяє формуванню у студентів і працівників свідомого ставлення до питань безпеки, що позитивно впливає на суспільство загалом.

При дослідженні сучасних проблеми можна прогнозувати можливі ризики в майбутньому та заздалегідь розробляти відповідні стратегії для їхнього вирішення.

Таким чином, вивчення актуальних викликів у сфері охорони праці у ЗВО є важливим кроком до створення безпечного та ефективного середовища, яке сприяє розвитку освіти, збереженню здоров'я учасників освітнього процесу та зміцненню іміджу закладу.

Незважаючи на наявність розроблених нормативно-правових документів, практика показує, що багато ЗВО мають низку проблем. У цьому контексті важливо звернути увагу на основні виклики у сфері охорони праці в ЗВО:

1. Нормативно-правові аспекти.

Сучасне законодавство в Україні регулює питання охорони праці, однак його впровадження у ЗВО часто пов'язане з проблемами недостатнього фінансування, нестачі кваліфікованого персоналу та низького рівня обізнаності працівників і студентів щодо правил безпеки.

2. Технічні загрози та зношеність обладнання.

Багато закладів освіти користуються застарілими технічними засобами, що підвищує ризик аварійних ситуацій. Недостатня кількість інвестицій у модернізацію обладнання негативно впливає на загальний рівень безпеки.

3. Психологічні та соціальні фактори.

У сучасних умовах значну роль відіграють стреси, психоемоційне

вигорання працівників та студентів, що створює додаткові ризики для безпечного середовища.

4. Екологічні та енергетичні аспекти.

Важливим викликом є необхідність впровадження сталого розвитку, включаючи раціональне використання енергоресурсів, управління відходами та зниження впливу на навколишнє середовище.

В умовах глобалізації та інтеграції України в європейський освітній простір необхідно розробляти нові підходи до організації охорони праці, які будуть відповідати сучасним викликам і тенденціям. Вдосконалення системи охорони праці у ЗВО є стратегічним завданням, яке не лише підвищує рівень безпеки, але й сприяє створенню ефективного, комфортного та сучасного освітнього середовища. Це інвестиція у здоров'я та розвиток як кожного учасника освітнього процесу, так і суспільства в цілому.

Вдосконалення системи охорони праці у ЗВО є важливим напрямом, що сприяє підвищенню рівня безпеки та комфорту освітнього середовища. Основні перспективи у цій сфері включають:

1. Інтеграція інноваційних технологій:

-Впровадження автоматизованих систем моніторингу умов праці, наприклад, датчиків для оцінки стану повітря, освітлення чи рівня шуму.

-Використання цифрових платформ для управління охороною праці, включаючи мобільні додатки для оповіщення про небезпеки та навчання правил безпеки.

2. Модернізація матеріально-технічної бази:

-Заміна застарілого обладнання на сучасне, яке відповідає стандартам безпеки.

-Створення енергоефективної інфраструктури, яка забезпечує безпеку та мінімальний вплив на навколишнє середовище.

3. Розвиток культури безпеки:

-Проведення регулярних освітніх заходів для студентів і працівників щодо основ безпеки життєдіяльності.

-Впровадження програм мотивації, які сприяють підвищенню свідомого ставлення до питань безпеки.

4. Підвищення кваліфікації фахівців:

-Організація спеціалізованих тренінгів і курсів для працівників, відповідальних за охорону праці.

-Залучення експертів до аналізу ризиків та розробки рекомендацій з покращення умов праці.

5. Застосування принципів сталого розвитку:

-Раціональне використання природних ресурсів, зокрема впровадження систем утилізації відходів та використання відновлюваних джерел енергії.

-Інтеграція екологічних стандартів у діяльність ЗВО, що забезпечить екологічну безпеку.

6. Адаптація до сучасних викликів:

-Створення стратегій протидії новим викликам, таким як пандемії чи зміни клімату, з урахуванням специфіки роботи ЗВО.

-Впровадження гнучких систем реагування на надзвичайні ситуації.

7. Розширення співпраці на міжнародному рівні:

-Залучення міжнародного досвіду та адаптація найкращих практик управління охороною праці до умов українських ЗВО.

-Участь у глобальних програмах і проектах з охорони праці.

8. Регулярний аудит і моніторинг:

-Проведення внутрішніх і зовнішніх перевірок стану охорони праці.

-Використання результатів аудиту для коригування стратегій і вдосконалення заходів безпеки.

9. Фінансова підтримка та інвестиції:

-Залучення додаткових ресурсів через гранти, державне фінансування чи партнерські програми.

-Створення фондів для фінансування заходів із модернізації охорони праці.

10. Активне залучення студентів і працівників до процесів безпеки:

-Формування робочих груп або рад, які включатимуть студентів і

співробітників для вирішення питань безпеки.

-Стимулювання ініціатив та ідей, спрямованих на покращення умов праці й навчання.

11. Співпраця з батьками та громадою:

-Успішне забезпечення охорони праці неможливе без активної співпраці з батьками та громадськими організаціями. Залучення батьків до обговорення безпекових питань, організація спільних заходів і створення відкритого середовища для зворотного зв'язку допоможуть ефективніше вирішувати нагальні проблеми. Громадські організації, своєю чергою, можуть забезпечувати додаткові ресурси, проводити просвітницькі кампанії або залучати фахівців для підвищення кваліфікації педагогічного складу.

Впровадження цих перспектив забезпечить ефективне функціонування системи охорони праці, сприятиме підвищенню якості освітнього середовища та створить умови для розвитку сучасних і безпечних ЗВО.

Висновки.

Охорона праці у ЗВО є ключовим елементом забезпечення безпечного та комфортного освітнього середовища. Для подолання сучасних викликів необхідно впроваджувати інноваційні технології, модернізувати інфраструктуру, розвивати культуру безпеки та адаптувати найкращі міжнародні практики. Знання з цієї дисципліни допомагають майбутнім фахівцям не лише уникати ризиків, але й сприяти формуванню нових стандартів у сфері праці, що відповідатимуть викликам XXI століття.

Успішне вирішення цих завдань сприятиме підвищенню ефективності навчального процесу, збереженню здоров'я працівників і студентів, а також покращенню репутації ЗВО.

Подальші дослідження у сфері охорони праці у ЗВО вбачаємо у удосконаленні існуючих підходів, розробку нових методів забезпечення безпеки та адаптацію до сучасних викликів. Дослідження у цій сфері мають вирішальне значення для підвищення ефективності управління безпекою в закладах вищої освіти. Їх результати сприятимуть не лише покращенню умов праці й навчання,

але й підвищенню конкурентоспроможності ЗВО в умовах сучасного освітнього середовища.

У перспективі подальших досліджень варто приділити увагу питанням адаптації стандартів охорони праці до умов дистанційного навчання, впливу новітніх технологій на здоров'я студентів і викладачів, а також розробці інтегрованих програм із формування культури безпеки серед молоді.

Література:

1. Братішко В., Хмельовський В., Мотрич М., Білько Т., Марчишина Є. Про посилення уваги до вивчення безпекових дисциплін та навчання з охорони праці посадових осіб Університету. Сайт Національного університету біоресурсів і природокористування України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://nubip.edu.ua/node/109884>. (дата звернення 22.12.2025).

2. Державні санітарні правила і норми влаштування, утримання загальноосвітніх навчальних закладів. <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/npa/5a1fe801a0e83.pdf>. (дата звернення 22.12.2025).

3. Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>. (дата звернення 24.11.2025).

4. Закон України «Про охорону праці». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text>. (дата звернення 22.11.2025).

5. Кодекс законів про працю України. https://ips.ligazakon.net/document/KD0001?an=1&ed=2022_03_24. (дата звернення 22.12.2025).

6. Кульчинський О. В. Охорона праці в закладах освіти: методичний посібник. Відділ освіти Новосанжарської РДА, 2010. с. 127 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://volodymyrivka-nvk.dp.sch.in.ua/Files/downloads/3278_85_.pdf. (дата звернення 16.12.2025).

Abstract. The article examines the current challenges and prospects of organizing occupational safety in higher education institutions. The emphasis has being made on the need of improving of the

occupational safety system, which takes into account the innovative approaches and compliance with international standards. The authors analyze the regulatory framework, current problems of ensuring the safety of students and employees, as well as the role of the institution's administration in creating a safe environment. Particular attention has been paid to the integration of information technologies for monitoring and risk management, in particular, the automation of hazard assessment processes and the implementation of digital platforms for monitoring working conditions.

The possibilities of implementing sustainable development practices in the context of occupational safety are considered, including the rational use of resources and ensuring environmental safety.

The authors offer a set of recommendations for increasing the effectiveness of occupational safety measures, which include developing a safety culture, conducting regular training, modernizing technical equipment, and involving experts to analyze potential risks. The results obtained may be useful for managers, teachers, researchers, as well as anyone interested in improving safety in the field of education.

Keywords: occupational safety, higher education institution, safety, risks, digitalization, sustainable development.

Статтю надіслано: 26.01.2026 г.

© Шабага С.Б.